

BREVIARIS

En una cambra
i mitja

Joseph Brodsky

PUV

BREVIARIS

XXI

En una cambra i mitja

Joseph Brodsky

Introducció d'Antoni Munné

Traducció

d'Anna Torcal i Salvador Company

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Títol original: «In a Room and Half». Publicat al volum *Less than one*,
de Joseph Brodsky

© 1986 by Joseph Brodsky

Publicat per acord amb Farrar, Straus and Giroux, LLC, New York

© de la traducció: Anna Torcal i Salvador Company

© d'aquesta edició: Universitat de València

Gener 2013

Publicacions de la Universitat de València

Arts Gràfiques, 13 - 46010 València

Disseny de la col·lecció: Enric Solbes

Maquetació: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 978-84-370-7386-6

Dipòsit legal: V-60-2013

Impressió: GUADA, IMPRESSORS, S.L.

ÍNDIX

Introducció

7

En una cambra i mitja

23

Introducció

Joseph Brodsky, la memòria d'un poeta

Hi ha un assaig de Susan Sontag, recollit a l'últim llibre que va publicar en vida, *Where the Stress Falls* (traduït a l'espanyol com *Cuestión de énfasis*), on ens parla amb precisió de la relació entre poesia i prosa: «En realitat, els límits de la prosa i la poesia s'han tornat molt més difusos, unificats per l'*ethos* maximalista propi de l'artista modern: crear una obra que assoleixi els seus mateixos extrems. La pauta, que sembla prou adequada a la poesia lírica, i segons la qual els poemes són considerats artefactes lingüístics als quals no s'hi pot afegir res, influeix avui en quasi tot allò que és pròpiament modern de la prosa. (...) La raó per la qual la prosa, i no la poesia, sempre està a la defensiva és que el partit de la prosa sembla a tot estirar una coalició *ad hoc*. Com podem no desconfiar d'un concepte, el de prosa, que actualment comprèn l'assaig, les memòries, la novel·la, el conte i el teatre?»

Cal, doncs, establir-ne els límits. Prosa de poeta? El text que presentem ací, aquest *En*

una cambra i mitja és una petita obra mestra d'aquest gènere híbrid que Sontag apuntava. Memorialístic, en tant que relator d'uns fets narrats des de la distància del temps; assagístic, per la reflexió que s'hi condensa i per les maneres d'abordar els diferents registres de memòria, però també d'analitzar-ne els diferents plecs; poètic, per la precisió del llenguatge, per l'acurada disposició dels noms, els verbs i els adjectius, al servei d'un discurs que va molt més enllà de la descripció objectiva dels fets. Al capdavant, alta literatura.

Escrivia Antonio Tabucchi que «amb determinats grans narradors, o amb determinats grans poetes, pot arribar a esdevenir-se que la importància de la seva obra narrativa o poètica amagui en part la seva obra crítica o assagística i la relegui a un pla secundari, fent que ens oblidem que si es tracta de grans autors és precisament perquè en ells conviu, en un mateix pla, i a un mateix nivell, la producció creativa i la producció purament intel·lectual i especulativa». Per posar exemples, l'escriptor italià utilitzava els casos de Jorge Luis Borges i de Joseph Brodsky. «Per què? Perquè són aportadors de novetats. És a dir, atès que estem raonant sobre la literatura, els grans creadors de literatura posen en funcionament els ma-

teixos elements naturals, els mateixos enzims, que quan creen literatura: imaginació, intuïció, fantasia, i així produeixen un altre autor, l'autor desconegut i paral·lel a l'autor que coneixíem, un nou autor.»

Un testimoni personal

Tot això ve a tomb per parlar de l'assaig que el lector té entre mans, una petita mostra, però enormement significativa, de la riquesa dels textos en prosa d'un dels poetes més importants del segle xx, el rus Joseph Brodsky.

Si té algun sentit que jo escrigui aquest pròleg és perquè vaig tenir el privilegi de conèixer-lo, de ser-ne el seu primer editor en espanyol, i de poder tractar-lo personalment en indrets tan diferents com Madrid, Barcelona, Roma o Nova York. N'havia llegit textos que s'havien publicat a la cèlebre *New York Review of Books* o a la revista *Vanity Fair*, que en aquells moments tenia una dimensió cultural ben allunyada de la que la caracteritza avui dia. N'havia llegit uns quants poemes esplèndids i assaigs magistrals sobre poetes com Auden o Mandelstam, dels qui ofería lectures de creador, ben diferents de les tan sovint avorrides

disquisicions acadèmiques. Em va agradar tant que vaig aconseguir contractar un parell de llibres, un de poemes, *A Part of a Speech*, i un d'assaigs, *Less Than One*, en el qual s'inclouïa precisament aquest «In a Room and a Half» que avui el lector té a les mans.

Això s'esdevenia el setembre de 1987, i l'octubre d'aquell mateix any sorgia la sorpresa. Als seus quaranta-set anys, Joseph Brodsky era guardonat amb el premi Nobel de Literatura, «per una literatura d'abast universal, plena de lucidesa i d'intensitat poètica». Era el quart escriptor més jove d'aconseguir-lo, després de Kipling, Camus i Sinclair Lewis.

Pocs mesos després, publicàvem els dos llibres esmentats, *Una parte de la oración* y *Menos que uno*, i per un seguit de circumstàncies que ara no ve al cas relatar, el meu primerencontre amb el poeta va ser a Madrid, on va arribar convidat per una institució de la capital i va demanar trobar-se amb el seu editor. Els altres ja van ser a títol personal. Amb ell vaig tenir alguna de les converses més interessants que he tingut en tota la meua vida professional, i no sols professional. Vam parlar (va parlar) molt de literatura, vaig escoltar-lo recitar tota mena de poemes: des dels seus, amb aquella mena de monodia jueva que gairebé t'hipnotitzava, en

rus i en anglès, fins a altres de poetes que ell estimava, com Frost, Auden, Puixkin... Em va explicar l'entrellat del premi Nobel (això va ser cap a l'any 1990, a l'American Academy de Roma, i en aquells moments em va anunciar cinc noms que el guanyarien en el futur, i quatre ja ho han fet!: Paz, Heaney, Walcott i Coetzee). El recordo també a la seva casa de Morton Street, o durant la visita que va fer a Barcelona, quan li van publicar *Watermark*, el seu llibre venecià. Fumava sense parar, encenent una cigarreta rere l'altra, i em va semblar una de les intel·ligències més brillants que he tingut la fortuna de conèixer.

A la recerca de Brodsky

Però no és aquest el lloc per parlar d'això. Que serveixi només de justificació, per explicar algunes coses d'una de les grans veus literàries del passat segle xx, i gosaria dir que de la literatura de tots els temps. Iòsif Aleksàndrovitx Brodski va néixer a Leningrad l'any 1940 i va morir com a Joseph Brodsky a Nova York l'any 1996. Entre un nom i l'altre, entre aquell Iòsif i aquest Joseph, com entre Leningrad i Sant Petersburg, hi ha tota una història complexa

d'un dels destins literaris més importants del segle passat.

D'origen jueu, va créixer a la Unió Soviètica, primer durant l'època de Stalin i més endavant sota els governs un xic menys rigorosos, per bé que igual de grisos i tristos, de Khruitxov i Breznev. Va començar a escriure poesia de ben jove, a final dels cinquanta, i deixà penjada l'escola secundària per fer tota mena de treballs que li permetessin conrear allò que de debò l'interessava: la poesia. Aquest esperit independent i lliure tan enfrontat amb el gregarisme predominant, va propiciar que tingués sempre dificultats per publicar i que de seguida esdevingués un individu incòmode per al règim.

De formació autodidacta, ben aviat va establir lligams amb la tradició literària més rica del seu país, la dels grans poetes russos del XVIII (com ara Derzhavin), la de Puixkin, el déu incontestable de les lletres russes, i la de l'anomenada edat de plata de la poesia, amb noms com Mandelstam, Tsvietàieva, Pasternak i Akhmàtova (d'aquesta última, a la qual va tractar personalment, se l'ha considerat sempre un deixeble avantatjat). Però també estava molt obert a la poesia estrangera, entre la qual l'altra gran influència inicial provenia de la poesia metafísica anglesa (Donne, Marvell),

que va tenir d'un enorme transcendentalisme el seu discurs poètic. Dominava tots els registres del vers, amb una extraordinària riquesa formal i en els seus versos dialogava obertament amb altres poetes, gràcies a les seves dots de traductor de poesia (entre molts altres, havia arribat a traduir Machado).

Malgrat les dificultats per publicar, els seus poemes van circular clandestinament i totes les virtuts abans esmentades li van atorgar una merescuda fama entre els lectors més joves i entre els sectors més oberts de la societat literària, cosa que va inquietar les autoritats soviètiques, gens receptives a l'aparició de veus discordants. A la Unió Soviètica, aquestes coses no es passaven per alt.

L'any 1964, Joseph Brodsky tenia encara 23 anys i era un poeta viu mai publicat que vivia a Leningrad. Les autoritats el consideraven perillós, malgrat que la seva escriptura, que se servia de temes clàssics i metafísics, era apolítica. Brodsky va ser detingut i acusat, entre altres coses, de «parasitisme social» (un terme que les autoritats soviètiques feien servir per designar aquelles persones que no feien un «treball socialment útil»). Va ser jutjat i condemnat a cinc anys de treballs forçats i a l'exili interior. La sentència va ser commutada un any i mig després.

El procés de Brodsky, que va tenir una enorme influència exterior (no pas a Espanya, on gairebé no ens en vam assabentar) ha estat recollit i publicat moltes vegades, i vist com un model clàssic de l'enfrontament entre l'artista i l'Estat. Jo recordo haver-lo llegit en un petit llibret d'Efim Etkind traduït al francès. En ell, hi ha una llarga transcripció de l'interrogatori, del qual n'extrec aquest fragment, que esdevindria cèlebre.

Jutge: *I quina és la seva professió en general?*

Brodsky: Poeta i traductor.

Jutge: *Qui us ha reconegut com a poeta? Qui us ha classificat en la renglera dels poetes?*

Brodsky: Ningú. Qui m'ha posat en les rengleres de la humanitat?

Jutge: *Vau estudiar-ho, això?*

Brodsky: Això?

Jutge: *Per fer-vos poeta. No vau acabar l'escola secundària on us preparen, on us ensenyen?*

Brodsky: No em pensava que això es pogués aprendre a l'escola.

Jutge: *On, aleshores?*

Brodsky: Em penso que això... ve de Déu.

Durant el seu exili interior, a Arkangelsk, una regió al nord de la Unió Soviètica, Brodsky va desenvolupar la tècnica poètica i va madurar com a poeta. I gràcies a les protestes dels intel·lectuals soviètics i occidentals, va ser alliberat el 1965, molt abans d'acabar el temps de la condemna inicial. Va retornar a la seva ciutat natal, Leningrad, fins que va ser enviat a l'exili l'any 1972, gràcies a l'ajut fonamental del poeta anglès W. H. Auden, que va ser qui primer el va acollir a la casa que tenia a Àustria. Al cap de poc es va instal·lar als Estats Units, on va esdevenir el ciutadà nord-americà Joseph Brodsky i on va viure fins a la seva mort, el 28 de gener de 1996, vint-i-quatre anys més tard.

Per bé que les amistats dels primers anys (Auden sobretot, però també Spender, Isaiah Berlin, Susan Sontag i alguns altres noms de primera fila) van ajudar-lo a adaptar-se al seu nou país d'adopció, la trajectòria natural va ser la de l'ensenyament, i així va veure's convertit en professor en nombroses universitats nord-americanes.

La necessitat de la llengua

Instal·lat als Estats Units des de 1972, per a un poeta com Brodsky, que dominava el llenguatge com pocs, la situació de l'exili li suposava un conflicte permanent amb l'eina primordial: la llengua. Aquest conflicte de què parlem, i que ha propiciat el sorgiment d'extraordinaris escriptors «extraterritorials» (per utilitzar la terminologia de Steiner), com Conrad, Nabokov o Beckett, és encara més extrem quan es refereix al llenguatge poètic, i més encara a un tipus de poesia com la de Brodsky, tan lligada al rigor i la complexitat formal.

Per aquest motiu, Brodsky va seguir escrivint en rus la seva poesia, per bé que en traduís una bona part a l'anglès, tot sol o en companyia d'altres traductors, i que ens deixés un grapat de poemes en anglès, que generalment no assoleixen el mateix nivell d'excel·lència que la resta de la seva producció.

«Per a una persona que té el nostre ofici, la condició que anomenem exili és, abans que res, un esdeveniment lingüístic: ens empeny a refugiar-nos en l'idioma.» La qüestió de la llengua, una cruïlla. A l'hora d'escriure els assaigs, Brodsky es va passar decididament a l'anglès. Ho explica així en aquest llibre: «Escric en an-

9 788437 073866

BREVIARIS

21

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

PUBLICACIONS

PUV